

بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر برداشت ریسک حسابرسی از دیدگاه حسابرسان مستقل

حمیدرضا عزیزی بالا ییگلو^۱

رومینا پیری^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰

چکیده

مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به عنوان یکی از عوامل مهم در بهبود عملکرد سازمان‌ها و کاهش ریسک‌های مرتبط با حسابرسی شناخته شده است. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی بر برداشت ریسک حسابرسی انجام شده است. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر پرسشنامه است که داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شده‌اند. جامعه آماری شامل حسابرسان و مدیران مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران است و نمونه‌ای به حجم ۱۵۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده است. نتایج تحقیق نشان داد که رابطه معناداری بین مسئولیت اجتماعی کلی شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسی وجود ندارد، اما عملکرد زیست‌محیطی و اخلاق حرفه‌ای به عنوان زیرمجموعه‌های مسئولیت اجتماعی، می‌توانند بر برداشت ریسک حسابرسی تأثیرگذار باشند. یافته‌ها بیانگر این است که مسئولیت اجتماعی تنها عامل تعیین‌کننده برداشت ریسک نیست و عوامل متعددی در این رابطه نقش دارند. بر اساس نتایج، پیشنهاد می‌شود شرکت‌ها به بهبود عملکرد زیست‌محیطی و تقویت اخلاق حرفه‌ای توجه بیشتری داشته باشند تا کیفیت اطلاعات حسابرسی افزایش یافته و ریسک‌های حسابرسی کاهش یابد.

واژگان کلیدی

مسئولیت اجتماعی، برداشت ریسک حسابرسی، عملکرد زیست‌محیطی

^۱ استادیار حسابداری، دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، اردبیل، ایران.

^۲ کارشناس حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، اردبیل، ایران.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (CSR) به عنوان یکی از ارکان اصلی پایداری سازمان‌ها مطرح شده است. توجه به ابعاد اجتماعی، اخلاقی و زیست‌محیطی فعالیت‌های اقتصادی، موجب شکل‌گیری انتظارات جدیدی از سوی ذی‌نفعان نسبت به عملکرد شرکت‌ها شده است. در این میان، سازمان‌هایی که در حوزه مسئولیت اجتماعی عملکرد مناسبی دارند، بیش از پیش مورد اعتماد سرمایه‌گذاران، مشتریان، نهادهای نظارتی و حتی حساب‌برسان قرار می‌گیرند (چئن و همکاران^۱، ۲۰۱۵).

از سوی دیگر، حرفه حسابرسی به عنوان یکی از ابزارهای اصلی تأیید صحت و اعتبار صورت‌های مالی، همواره با مقوله ریسک درگیر بوده است. برداشت حساب‌برس از میزان ریسک ذاتی، ریسک کنترل و ریسک کشف، نقش تعیین‌کننده‌ای در طراحی آزمون‌های حسابرسی و ارزیابی صحت اطلاعات مالی دارد. در این راستا، شفافیت و پاسخ‌گویی شرکت‌ها به‌ویژه در حوزه‌های غیرمالی، می‌تواند در شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای حساب‌برس تأثیرگذار باشد. با توجه به نقش پررنگ CSR در افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی سازمانی، این فرض مطرح است که شرکت‌هایی با سطح بالای مسئولیت اجتماعی، از دید حساب‌برسان دارای ریسک کمتری تلقی می‌شوند. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین میزان رعایت مسئولیت اجتماعی شرکتی و برداشت ریسک حسابرسی از دیدگاه حساب‌برسان مستقل، طراحی شده است.

- بیان مسئله تحقیق

در سال‌های اخیر، مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها^۲ به یکی از محورهای اساسی در ارزیابی عملکرد سازمان‌ها تبدیل شده است. شرکت‌هایی که علاوه بر سودآوری اقتصادی، به مسائل اجتماعی، زیست‌محیطی و اخلاقی توجه نشان می‌دهند، مورد اعتماد بیش‌تری از سوی ذی‌نفعان قرار می‌گیرند (عباسی و همکاران، ۱۴۰۰). این تغییر رویکرد، موجب شده است تا مسئولیت اجتماعی شرکتی نه تنها به عنوان یک ابزار بازاریابی، بلکه به عنوان ابزاری در بهبود شفافیت و کاهش ریسک‌های اقتصادی تلقی گردد (کارلو و همکاران، ۲۰۱۲).

از سوی دیگر، حسابرسی به عنوان ابزاری برای ارزیابی اعتبار اطلاعات مالی شرکت‌ها، به شدت تحت تأثیر برداشت حساب‌برس از سطح ریسک شرکت قرار دارد. هرچه حساب‌برس تصور کند ریسک ذاتی یا ریسک کنترل در یک شرکت بالاتر است، احتمالاً رویه‌های حسابرسی دقیق‌تر و سخت‌گیرانه‌تری اتخاذ خواهد کرد. بنابراین، برداشت حساب‌برس از ریسک یکی از عوامل کلیدی در کیفیت و هزینه حسابرسی محسوب می‌شود (گیو و همکاران، ۲۰۱۶).

در این میان، فرض بر آن است که رعایت اصول مسئولیت اجتماعی شرکتی می‌تواند یکی از عوامل مؤثر در کاهش برداشت ریسک حسابرسی باشد. شرکت‌هایی که به مسئولیت‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اخلاقی خود پایبند هستند، از دید حساب‌برسان شفاف‌تر، قابل‌اتکاتر و کم‌ریسک‌تر تلقی می‌شوند. با این حال، هنوز شواهد تجربی کافی برای اثبات این فرضیه در محیط اقتصادی ایران وجود ندارد (کریمی و غلامی، ۱۳۹۹).

در محیط اقتصادی ایران، توجه به CSR هنوز به یک الزام قانونی فراگیر تبدیل نشده است، اما با رشد بازار سرمایه، انتظار از شرکت‌ها برای رعایت استانداردهای جهانی افزایش یافته است. بسیاری از حساب‌برسان با این چالش مواجه‌اند که

¹ Cahan et al

² Corporate Social Responsibility

چگونه بین رفتارهای غیراقتصادی شرکت‌ها ارزیابی ریسک حرفه‌ای‌شان ارتباط برقرار کنند این مسئله، لزوم تحقیق دقیق و داده‌محور را نشان می‌دهد (میردریگوندی و رضایی، ۱۴۰۱).

از منظر حسابرسان، هر عامل افزایشده شفافیت و پاسخ‌گویی، می‌تواند نشانه‌ای از کنترل‌های داخلی قوی‌تر باشد. در این زمینه، CSR می‌تواند به عنوان شاخصی غیرمستقیم از وجود سازوکارهای کنترلی قوی در شرکت تلقی شود. بنابراین، بررسی میزان تأثیر CSR بر ارزیابی ریسک حسابرسان می‌تواند به درک بهتر از رفتار حرفه‌ای حسابرسان بینجامد. (گیو و همکاران^۱، ۲۰۱۶).

مطالعات بین‌المللی نشان داده‌اند که شرکت‌هایی با سطح بالای مسئولیت اجتماعی، در مواردی با حق‌الزحمه حسابرسان پایین‌تر و تعدیلات حسابرسان کمتر مواجه می‌شوند این موضوع می‌تواند ناشی از برداشت مثبت حسابرسان نسبت به این شرکت‌ها باشد. اما هنوز مشخص نیست که آیا چنین رابطه‌ای در بازارهای در حال توسعه مانند ایران نیز برقرار است یا خیر.

از سوی دیگر، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها می‌تواند بر سطح اعتماد بین حسابرسان و مدیریت نیز اثرگذار باشد. زمانی که شرکت‌ها داوطلبانه در فعالیتهای اجتماعی و اخلاقی مشارکت می‌کنند، این پیام به حسابرسان منتقل می‌شود که مدیریت دغدغه پاسخ‌گویی و شفافیت دارد. این تصویر می‌تواند باعث کاهش احتیاط حرفه‌ای افراطی حسابرسان شود (میردریگوندی و رضایی، ۱۴۰۱).

همچنین، از آنجایی که بخش قابل توجهی از استانداردهای بین‌المللی حسابرسان، بر پایه قضاوت حرفه‌ای حسابرسان در زمینه ریسک شکل گرفته است، بررسی عوامل رفتاری و ادراکی مانند CSR در شکل‌گیری این قضاوت‌ها اهمیت مضاعف پیدا می‌کند. نبود داده‌های بومی در این زمینه، یک خلأ پژوهشی محسوب می‌شود که باید با تحقیق‌های میدانی پر شود (میردریگوندی و رضایی، ۱۴۰۱).

با توجه به موارد یادشده، هدف این پژوهش، بررسی تجربی رابطه بین سطح مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسان از دیدگاه حسابرسان مستقل در ایران است. نتایج این تحقیق می‌تواند هم در توسعه ادبیات موضوع، و هم در سیاست‌گذاری‌های حرفه‌ای و نظارتی مفید واقع شود.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مسئولیت اجتماعی شرکتی مفهومی است که بیان می‌دارد شرکت‌ها باید علاوه بر کسب سود، نسبت به جامعه و محیط‌زیست پیرامون خود نیز پاسخ‌گو باشند. این مفهوم شامل مؤلفه‌هایی چون حفاظت از محیط‌زیست، رعایت اخلاق حرفه‌ای، ارتقای کیفیت زندگی کارکنان، و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان است چارچوب‌های بین‌المللی مانند ISO 26000 و استانداردهای GRI ابزارهایی برای سنجش و گزارش‌گری عملکرد CSR ارائه می‌دهند. (گیو و همکاران^۱، ۲۰۱۶).

از دیدگاه تئوری مشروعیت (Legitimacy Theory)، شرکت‌ها با انجام مسئولیت‌های اجتماعی سعی می‌کنند تصویر مثبتی در ذهن جامعه ایجاد کرده و مشروعیت فعالیت‌های خود را افزایش دهند. این مشروعیت سازمانی می‌تواند منجر به اعتماد بیش‌تر نهادهای نظارتی و حرفه‌ای از جمله حسابرسان گردد. در نتیجه، حسابرسان ممکن است برداشت خود از سطح ریسک شرکت‌هایی با عملکرد مناسب در حوزه CSR را تعدیل کنند

¹ Goh et al

در حرفه حسابرسی، ریسک حسابرسی به سه دسته اصلی تقسیم می‌شود: ریسک ذاتی، ریسک کنترل، و ریسک کشف. برداشت حسابرس از این ریسک‌ها، اغلب تحت تأثیر قضاوت حرفه‌ای و اطلاعات زمینه‌ای موجود در شرکت است. زمانی که شرکت‌ها به صورت شفاف فعالیت‌های خود را گزارش می‌دهند و به مسئولیت‌های اجتماعی پایبند هستند، احتمالاً در ذهن حسابرس، سطح ریسک کلی شرکت پایین‌تر تصور می‌شود.

مطالعات نظری همچنین نشان داده‌اند که شرکت‌هایی که در حوزه CSR فعال‌تر هستند، ساختارهای کنترلی قوی‌تری دارند، در اجرای فرآیندهای داخلی دقیق‌تر عمل می‌کنند و به استانداردهای گزارشگری توجه ویژه‌ای دارند. این موارد همگی نشانه‌هایی از کاهش احتمال وقوع تحریفات بااهمیت در صورت‌های مالی است که می‌تواند برداشت ریسک حسابرسی را تحت تأثیر قرار دهد.

عباسی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان "تأثیر CSR بر شفافیت گزارشگری مالی شرکت‌ها"، دریافتند که شرکت‌هایی با سطح بالاتر مسئولیت اجتماعی، گزارش‌های مالی شفاف‌تر و قابل اتکاتری ارائه می‌دهند. این نتیجه، تأییدی بر تأثیر مثبت CSR در کاهش ریسک اطلاعاتی شرکت‌هاست. کریمی و غلامی (۱۳۹۹) در تحقیقی با هدف بررسی رابطه اخلاق حرفه‌ای و قضاوت حسابرسان، بیان کردند که عوامل غیرفنی مانند ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی شرکت می‌تواند در قضاوت حرفه‌ای حسابرسان نقش ایفا کند. آن‌ها نتیجه گرفتند که حسابرسان در مواجهه با شرکت‌هایی که دارای عملکرد اجتماعی قابل قبول هستند، تمایل کمتری به احتیاط افراطی دارند. میردیکوندی و رضایی (۱۴۰۱) به بررسی رابطه بین CSR و تمایل حسابرس به پذیرش ریسک پرداختند و نشان دادند که عملکرد مسئولانه شرکت‌ها در حوزه‌های اجتماعی و اخلاقی می‌تواند ریسک درک‌شده توسط حسابرس را کاهش دهد. آن‌ها پیشنهاد دادند که CSR باید به عنوان یک شاخص کیفی در فرآیند ارزیابی ریسک در نظر گرفته شود. در مطالعه‌ای با داده‌های شرکت‌های آمریکایی، بیان کردند که شرکت‌هایی با افشای گسترده‌تر مسئولیت‌های اجتماعی، در فرآیند حسابرسی با مقاومت کمتری از سوی حسابرسان مواجه شده‌اند. این پژوهش نشان داد که سطح بالای CSR با حق‌الزحمه حسابرسی کمتر و ریسک درک‌شده پایین‌تر همراه بوده است.

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اصلی:

بین سطح مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی:

۱. بین عملکرد زیست‌محیطی شرکت و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

۲. بین فعالیت‌های اجتماعی شرکت و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

۳. بین رعایت اخلاق حرفه‌ای و رفتاری شرکت و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

۴. بین شفافیت افشای اطلاعات مسئولیت اجتماعی و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

روش اجرای تحقیق

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی است، چرا که یافته‌های آن می‌تواند به بهبود تصمیم‌گیری در حرفه حسابرسی و سیاست‌گذاری در حوزه گزارشگری مسئولیت اجتماعی کمک کند. از نظر ماهیت و روش، تحقیق حاضر توصیفی-سیاست‌گذاری در حوزه گزارشگری مسئولیت اجتماعی کمک کند. از نظر ماهیت و روش، تحقیق حاضر توصیفی-

همبستگی است؛ زیرا به بررسی روابط بین متغیرها CSR و برداشت ریسک حسابرسی می‌پردازد، بدون آن که دخالتی در آن‌ها صورت گیرد. همچنین از داده‌های کمی برای آزمون فرضیه‌ها استفاده خواهد شد.

جامعه آماری این تحقیق را حساب‌برسان شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران تشکیل می‌دهند. این جامعه شامل طیف وسیعی از حساب‌برسان مستقل در سطوح مختلف (حسابرس، سرحسابرس، مدیر فنی) است که تجربه کاری آن‌ها می‌تواند در شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای در زمینه ریسک مؤثر باشد. استفاده از این جامعه به دلیل تخصص بالای آن‌ان در درک ابعاد ریسک حسابرسی، کاملاً منطقی و معتبر است.

با توجه به محدود بودن جامعه مورد مطالعه و دسترسی‌پذیری، از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی در دسترس استفاده می‌شود. با در نظر گرفتن قوانین کلی پژوهش‌های پیمایشی، حجم نمونه حداقل باید ۱۵۰ الی ۲۰۰ نفر باشد تا تحلیل‌های آماری (به‌ویژه رگرسیون چندگانه) اعتبار کافی داشته باشد. پرسشنامه‌ها بین حساب‌برسان فعال در تهران و شهرهای بزرگ توزیع خواهد شد.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته بر اساس شاخص‌های رایج مسئولیت اجتماعی و مؤلفه‌های ریسک حسابرسی خواهد بود. پرسشنامه دارای دو بخش است: بخش اول شامل سؤالات مربوط به CSR با ابعاد زیست‌محیطی، اجتماعی، اخلاقی و افشای اطلاعات؛ و بخش دوم شامل سؤالات مربوط به برداشت حسابرس از ریسک (ریسک ذاتی، کنترل، کشف). روایی صوری پرسشنامه از طریق نظر خبرگان و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ بررسی خواهد شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل خواهند شد. در مرحله اول، آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها از طریق آزمون کولموگرووف-اسمیرنوف انجام می‌شود. سپس برای آزمون روابط بین متغیرها، از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده خواهد شد. در صورت نیاز، تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) نیز برای بررسی ساختار پرسشنامه CSR به کار گرفته می‌شود.

آمار توصیفی تحقیق

جدول ۱: آمار توصیفی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
مسئولیت اجتماعی کل	۳,۸۴	۴	۰,۵۴	۲,۴	۴,۹
عملکرد زیست‌محیطی	۳,۶۷	۳,۷	۰,۵۹	۲	۴,۸
فعالیت‌های اجتماعی	۳,۹۱	۴	۰,۴۹	۲,۵	۴,۸
اخلاق حرفه‌ای	۴,۰۲	۴,۱	۰,۴۵	۳	۵
افشای اطلاعات	۳,۷۶	۳,۸	۰,۵۸	۲,۱	۴,۸
برداشت ریسک حسابرسی	۲,۹۵	۳	۰,۶۱	۱,۶	۴,۶
ریسک ذاتی	۳,۱۵	۳,۱	۰,۵۷	۱,۹	۴,۷
ریسک کنترل	۲,۸۷	۲,۹	۰,۶۲	۱,۴	۴,۶
ریسک کشف	۲,۸۳	۲,۸	۰,۵۹	۱,۵	۴,۴

تحلیل آمار توصیفی

مسئولیت اجتماعی کل میانگین بالایی برابر با ۳۰۸۴ دارد که نشان می‌دهد حساب‌برسان به‌طور کلی، شرکت‌ها را از نظر رعایت مسئولیت اجتماعی در سطح خوب و بالاتر از متوسط ارزیابی کرده‌اند. مقدار میانه برابر با ۴۰۰۰ نیز مؤید تمرکز پاسخ‌ها در سطح بالا است. انحراف معیار نسبتاً کم (۰،۵۴) گویای همگرایی پاسخ‌ها و توافق نسبی میان نمونه‌هاست. عملکرد زیست‌محیطی با میانگین ۳۰۶۷ کمی پایین‌تر از سایر مؤلفه‌ها قرار دارد. این نشان می‌دهد که فعالیت‌های محیط‌زیستی شرکت‌ها از دید حساب‌برسان در سطح متوسط به بالا ارزیابی شده ولی هنوز جای پیشرفت دارد. حداقل مقدار پایین (۲۰۰۰) نیز می‌تواند بیانگر برخی شرکت‌ها با عملکرد ضعیف در این حوزه باشد.

در مؤلفه فعالیت‌های اجتماعی، میانگین ۳۰۹۱ و میانه ۴۰۰۰ نشان می‌دهد شرکت‌ها در زمینه‌های اجتماعی (مثل حمایت از کارکنان، جامعه محلی، کمک‌های خیریه) عملکرد مطلوب‌تری داشته‌اند. انحراف معیار کم (۰،۴۹) حاکی از یکنواختی نسبی در این ارزیابی‌هاست.

اخلاق حرفه‌ای با میانگین ۴۰۰۲ و بیشترین مقدار ۵۰۰۰، بالاترین ارزیابی را در میان مؤلفه‌های CSR دارد. این نشان می‌دهد که از دید حساب‌برسان، رفتار اخلاقی و رعایت اصول حرفه‌ای در شرکت‌ها بیش‌تر مورد توجه قرار گرفته است. می‌توان نتیجه گرفت که شرکت‌ها تلاش دارند تا چهره‌ای مثبت و مسئولانه از خود ارائه دهند.

افشای اطلاعات مربوط به CSR با میانگین ۳۰۷۶ در حد بالای متوسط ارزیابی شده است. این مؤلفه، کیفیت و شفافیت گزارش‌گری شرکت‌ها درباره اقدامات اجتماعی و زیست‌محیطی را بررسی می‌کند. تنوع پاسخ‌ها (انحراف معیار ۰،۵۸) نشان می‌دهد کیفیت افشا در شرکت‌ها متغیر است و برخی هنوز در سطح پایینی قرار دارند.

متغیر برداشت ریسک حساب‌رسی میانگین ۲۰۹۵ دارد که کمتر از میانگین نرمال (۳) است. این می‌تواند نشان‌دهنده آن باشد که از دیدگاه حساب‌برسان، سطح ریسک در شرکت‌هایی که CSR بالاتری دارند، پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده است. این یافته، فرضیه اصلی تحقیق را به‌طور اولیه تأیید می‌کند.

در میان مؤلفه‌های ریسک حساب‌رسی، ریسک ذاتی با میانگین ۳۰۱۵ کمی بالاتر از سایر ریسک‌ها قرار دارد. این نشان می‌دهد که حساب‌برسان معتقدند حتی در شرکت‌هایی با CSR خوب، پیچیدگی‌های ذاتی در صورت‌های مالی می‌تواند سطح ریسک را افزایش دهد.

ریسک کنترل و ریسک کشف با میانگین‌های به‌ترتیب ۲۰۸۷ و ۲۰۸۳ هر دو پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده‌اند. این موضوع بیانگر آن است که در دید حساب‌برسان، شرکت‌های با سطح بالای مسئولیت اجتماعی، کنترل‌های داخلی قوی‌تری دارند و احتمال این که حساب‌برس در کشف اشتباهات یا تقلب‌ها ناکام بماند، کمتر است.

-آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

آزمون Kolmogorov-Smirnov (کولموگروف-اسمیرنوف) یک آزمون ناب‌پارامتری است که برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها به کار می‌رود. این آزمون، فاصله بیشینه بین تابع توزیع تجمعی تجربی داده‌ها (ECDF) و تابع توزیع نرمال استاندارد (CDF) را محاسبه می‌کند.

نتیجه	سطح معناداری	آماره K-S	متغیرها
نرمال	۰,۳۳	۰,۱۲۲	مسئولیت اجتماعی
نرمال	۰,۴۲	۰,۴۳۶	عملکرد زیست محیطی
نرمال	۰,۱۵	۰,۲۳۱	اخلاق حرفه ای
نرمال	۰,۱۸	۰,۲۲۸	برداشت ریسک حسابرسی

همه متغیرها چون مقدار p بیشتر از ۰۰۰۵ است، فرض صفر تأیید می‌شود، یعنی توزیع این دو متغیر نرمال است. بنابراین می‌توان از آزمون‌های پارامتریک مانند ضریب همبستگی پیرسون یا رگرسیون خطی برای تحلیل آن‌ها استفاده کرد.

بررسی فرضیه‌ها

فرضیه	ضریب همبستگی	سطح معناداری	نتیجه	نوع تأثیر
اول	-۰,۳۲	۰,۰۰۱	پذیرش فرضیه	معکوس
دوم	-۰,۲۸	۰,۰۰۰	پذیرش فرضیه	معکوس
سوم	-۰,۱۳	۰,۰۰۴	پذیرش فرضیه	معکوس

فرضیه اول: بین مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون اسپیرمن نشان داد که بین سطح مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی برابر با -۰,۳۲ و مقدار سطح معناداری ۰۰۰۰ است که نشان می‌دهد با افزایش فعالیت‌های مسئولانه در حوزه اجتماعی، حسابرسان ریسک کمتری را برای شرکت متصور می‌شوند. این کاهش ریسک به معنای اعتماد بیشتر به شفافیت، اخلاق سازمانی و پایداری به قوانین است.

در تفسیر مدیریتی، شرکت‌هایی که به مسئولیت‌های اجتماعی خود مانند حقوق کارکنان، جامعه‌پذیری، شفافیت اطلاعاتی و حقوق مصرف‌کنندگان توجه دارند، تصویری مثبت نزد حسابرسان ایجاد می‌کنند. این رویکرد باعث می‌شود حسابرسان نسبت به احتمال وقوع تقلب یا تحریف اطلاعات مالی دیدی منفی نداشته باشند، و در نتیجه برداشت ریسک حسابرسی کاهش یابد.

فرضیه دوم: بین عملکرد زیست محیطی و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

بر اساس نتایج آماری، بین عملکرد زیست محیطی و برداشت ریسک حسابرسی رابطه منفی معناداری وجود دارد ($r = -0.28$ و $\text{Sig} = 0.001$). (به بیان دیگر، شرکت‌هایی که تعهد بالاتری نسبت به حفاظت از محیط زیست دارند و سیاست‌های محیط‌زیستی‌شان را شفاف اجرا و گزارش می‌کنند، از نظر حسابرس ریسک کمتری دارند. این مسأله نشان می‌دهد که گزارش‌گری محیط‌زیستی نه تنها برای افکار عمومی، بلکه برای ارزیابی حرفه‌ای حسابرسان نیز اهمیت دارد. در سطح کاربردی، رعایت استانداردهای محیط‌زیستی، کاهش آلودگی، مدیریت پسماند و افشای صادقانه در گزارش‌های پایدار، باعث افزایش اعتبار شرکت نزد ذینفعان می‌شود. حسابرسان چنین شفافیتی را نشانه‌ای از نظام کنترلی قوی و احتمال پایین تحریف در گزارش‌های مالی تلقی می‌کنند، که مستقیماً به کاهش برداشت ریسک حسابرسی منجر می‌شود.

فرضیه سوم:

بین رعایت اخلاق حرفه‌ای و برداشت ریسک حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که رابطه‌ای منفی و بسیار معنادار بین اخلاق حرفه‌ای در شرکت‌ها و برداشت ریسک حسابرسی وجود دارد ($r = -0.13$)، $Sig = 0.000$. (این بدان معناست که هرچه یک شرکت در اجرای اخلاق حرفه‌ای (صداقت، شفافیت، پاسخ‌گویی، عدم تبعیض و...) عملکرد بهتری داشته باشد، حسابرسان آن شرکت را قابل اعتمادتر می‌داند و سطح ریسک برداشت شده کاهش می‌یابد. این مسأله به اهمیت فرهنگ سازمانی و شفافیت رفتاری مدیران اشاره دارد. از دید حسابرسی، شرکت‌هایی که به اصول اخلاقی پایبندند، معمولاً دارای ساختارهای کنترلی قوی‌تری هستند و کمتر در معرض تقلب و کتمان اطلاعات قرار دارند. اخلاق حرفه‌ای می‌تواند پیش‌بینی‌کننده‌ی غیرمستقیم سلامت مالی باشد، چراکه اخلاق در تصمیم‌گیری مالی و حسابداری نمود می‌یابد. بنابراین، رعایت اخلاق حرفه‌ای یک عامل مؤثر در کاهش سطح ریسک برداشت شده توسط حسابرسان است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات تحقیق

در این تحقیق، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر برداشت ریسک حسابرسی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون‌های آماری نشان داد که رابطه معناداری بین مسئولیت اجتماعی کل و برداشت ریسک حسابرسی وجود ندارد. این موضوع می‌تواند ناشی از عوامل متعددی همچون اندازه نمونه، روش جمع‌آوری داده‌ها و تفاوت‌های زمینه‌ای در شرکت‌ها باشد. بنابراین نمی‌توان به طور قطعی گفت که مسئولیت اجتماعی به‌تنهایی نقش مؤثری در کاهش برداشت ریسک حسابرسی ایفا می‌کند. هدف این تحقیق بررسی رابطه میان مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، عملکرد زیست‌محیطی و اخلاق حرفه‌ای با برداشت ریسک حسابرسی بوده است. با بهره‌گیری از روش پرسش‌نامه‌ای و تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار SPSS، مشخص شد که هر سه مؤلفه مورد بررسی دارای ارتباط معنادار و منفی با برداشت ریسک حسابرسی هستند. این نتایج بیانگر آن است که حسابرسان در ارزیابی خود از میزان ریسک، به شاخص‌های غیرفنی و رفتاری نیز توجه دارند. یافته‌های پژوهش در رابطه با فرضیه اول نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با برداشت ریسک حسابرسی رابطه معنادار منفی دارد. این یعنی هر چه شرکت‌ها فعالیت‌های اجتماعی خود را جدی‌تر و هدفمندتر پیگیری کنند، حسابرسان با احتمال کمتری ریسک بالایی را متوجه آن شرکت می‌دانند. این امر نشان می‌دهد که فعالیت‌های مسئولانه اجتماعی یکی از شاخص‌های غیرمستقیم سلامت مالی شرکت تلقی می‌شود. در فرضیه دوم، مشخص شد که عملکرد زیست‌محیطی شرکت نیز ارتباط منفی و معناداری با برداشت ریسک حسابرسی دارد. شرکت‌هایی که در حوزه زیست‌محیطی شفاف عمل می‌کنند و به‌طور مستمر در گزارش‌های خود اقدامات زیست‌محیطی را انعکاس می‌دهند، از نظر حسابرسان قابل اعتمادترند. زیرا چنین شرکت‌هایی اغلب دارای شفافیت عملیاتی، نظام کنترلی قوی و التزام به پاسخ‌گویی هستند. فرضیه سوم نیز تأیید شد و نشان داد که رعایت اخلاق حرفه‌ای توسط کارکنان و مدیران شرکت، یکی از عوامل مؤثر در کاهش برداشت ریسک توسط حسابرسان است. اخلاق حرفه‌ای شامل صداقت، درست‌کاری، گزارش‌گری صحیح و پایبندی به اصول رفتاری حسابداری است. هرچه سطح رعایت این اصول بیشتر باشد، احتمال خطا، تقلب یا تحریف در صورت‌های مالی کاهش می‌یابد و این موجب اطمینان بیشتر حسابرسان خواهد بود.

از دیدگاه نظری، نتایج این تحقیق چارچوبی از عوامل غیرفنی و رفتاری را ارائه می‌دهد که در تصمیم‌گیری‌های حسابرسی اثرگذارند. برخلاف دیدگاه سنتی که تنها به متغیرهای مالی تکیه دارد، این پژوهش نشان داد که متغیرهایی

همچون مسئولیت اجتماعی، اخلاق حرفه‌ای و رویکردهای زیست‌محیطی نیز درک ریسک حساب‌برسان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. از لحاظ روش‌شناسی، استفاده از پرسش‌نامه ساختاریافته و تحلیل آماری غیرپارامتریک (به دلیل نامرئال بودن برخی متغیرها) دقت تحلیل‌ها را افزایش داد. نمونه تحقیق شامل حساب‌برسان معتمد سازمان حسابرسی، موسسات خصوصی و برخی حساب‌برسان مستقل بود که دیدگاه‌های حرفه‌ای آن‌ها نقش کلیدی در تحلیل داده‌ها ایفا کرد. یافته‌ها همچنین بیانگر آن است که حساب‌برسان امروزی از معیارهای سنتی فاصله گرفته‌اند و برای ارزیابی واحدهای تجاری، معیارهای نوین مبتنی بر شفافیت، تعهد اجتماعی و عملکرد اخلاقی را نیز در نظر می‌گیرند. این تحول نشان‌دهنده رشد نگرش حرفه‌ای و همسویی با استانداردهای بین‌المللی حسابرسی است. از منظر سازمانی، شرکت‌هایی که به صورت واقعی (و نه صرفاً نمایشی) به مسئولیت‌های اجتماعی و اخلاقی پایبندند، در نظر حساب‌برسان از ریسک کمتری برخوردارند. این موضوع برای مدیران شرکت‌ها هشدار است که تنها به گزارش‌گری مالی اکتفا نکنند، بلکه باید فرهنگ سازمانی و ارزش‌های رفتاری را درون‌سازمانی تقویت کنند. در نهایت، تحقیق حاضر می‌تواند مبنایی برای طراحی ابزارهای ارزیابی ریسک در حسابرسی بر مبنای شاخص‌های رفتاری و پایداری باشد. همچنین پیشنهاد می‌شود نهادهای قانون‌گذار، معیارهای غیرفنی همچون عملکرد زیست‌محیطی و مسئولیت اجتماعی را نیز به استانداردهای حسابرسی اضافه کنند تا برداشت ریسک حساب‌برسی به شکلی کامل‌تر انجام شود. عملکرد زیست‌محیطی نیز به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های مسئولیت اجتماعی بررسی شد. هرچند تحلیل‌ها به صورت کامل قابل تعمیم نیست، اما شواهد اولیه نشان می‌دهد که شرکت‌هایی با عملکرد بهتر زیست‌محیطی ممکن است برداشت ریسک کمتری داشته باشند. این موضوع با توجه به رعایت قوانین و شفافیت بیشتر در این حوزه قابل توجیه است.

اخلاق حرفه‌ای نیز در این پژوهش به عنوان متغیری تأثیرگذار مورد توجه قرار گرفت. با توجه به اهمیت اصول اخلاقی در فرآیندهای حسابرسی، انتظار می‌رود که وجود فرهنگ اخلاقی قوی در شرکت‌ها منجر به کاهش برداشت ریسک شود. هرچند نتایج این تحقیق نشانگر تأیید کامل این فرضیه نبود، اما اهمیت اخلاق حرفه‌ای در بهبود کیفیت اطلاعات مالی و کاهش ریسک حسابرسی قابل توجه است.

در محیط اقتصادی و حسابداری ایران، موضوعاتی نظیر مسئولیت اجتماعی یا عملکرد زیست‌محیطی هنوز به طور کامل در ساختارهای گزارش‌گری نهادینه نشده‌اند. بسیاری از شرکت‌ها صرفاً برای رعایت الزامات شکلی یا جلب نظر بازار، فعالیت‌های نمایشی انجام می‌دهند. اما نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که درک حساب‌برسان از این مفاهیم عمیق‌تر شده و آن‌ها چنین معیارهایی را در ارزیابی ریسک مؤثر می‌دانند. با توجه به شرایط خاص اقتصادی ایران، از جمله تحریم‌ها، نوسانات ارزی، و نبود شفافیت کامل در برخی صنایع، حساب‌برسان ناچارند برای ارزیابی دقیق ریسک، به سراغ داده‌هایی فراتر از صورت‌های مالی بروند. در چنین وضعیتی، معیارهایی مانند رعایت اصول اخلاقی یا عملکرد محیط‌زیستی می‌تواند به عنوان سیگنال‌های مکمل برای ارزیابی دقیق‌تر واحد تجاری به کار رود.

با توجه به نتایج تحقیق، می‌توان گفت که عوامل متعددی ممکن است در برداشت ریسک حساب‌برسی دخیل باشند که مسئولیت اجتماعی تنها یکی از آن‌ها است. بنابراین لازم است در تحقیقات آینده به بررسی عوامل دیگر مانند اندازه شرکت، صنعت فعالیت، سیاست‌های حساب‌برسی و مقررات نظارتی پرداخته شود.

۱. گسترش جامعه آماری و افزایش حجم نمونه: برای افزایش دقت و قابلیت تعمیم نتایج، پیشنهاد می‌شود که در تحقیقات بعدی از نمونه‌های بزرگ‌تر و متنوع‌تری استفاده شود تا اثرات متغیرهای مختلف بهتر شناسایی گردد.

۲. استفاده از روش‌های ترکیبی: به جای استفاده صرف از پرسشنامه، بهره‌گیری از داده‌های ثانویه مانند گزارش‌های مالی و صورت‌های حسابرسی می‌تواند اطلاعات دقیق‌تری ارائه دهد و تحلیل‌های بهتری را امکان‌پذیر سازد.
۳. بررسی عوامل کنترلی: عوامل مؤثر دیگر مانند اندازه شرکت، نوع صنعت و شرایط اقتصادی می‌تواند نقش تعدیل‌کننده در رابطه مسئولیت اجتماعی و برداشت ریسک ایفا کند. بنابراین پیشنهاد می‌شود این عوامل در مدل‌های آماری آینده لحاظ شوند.
۴. توجه ویژه به اخلاق حرفه‌ای: به دلیل اهمیت اخلاق در کاهش ریسک‌های حسابرسی، توصیه می‌شود پژوهش‌های بیشتری با تمرکز بر فرهنگ اخلاقی شرکت‌ها و تأثیر آن بر عملکرد حسابرسی انجام شود.
۵. بررسی عملکرد زیست‌محیطی: پیشنهاد می‌شود تحقیقات بیشتری به صورت خاص به تأثیر عملکرد زیست‌محیطی و سیاست‌های مرتبط با آن بر ریسک حسابرسی پرداخته و نقش آن را در صنایع مختلف بررسی کنند.
۶. استفاده از مدل‌های پیشرفته آماری: به کارگیری روش‌هایی مانند مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) و تحلیل مسیر می‌تواند روابط پیچیده بین متغیرها را بهتر تبیین کند و نتایج دقیق‌تری ارائه دهد.
۷. مطالعه مقایسه‌ای در صنایع مختلف: انجام مطالعات تطبیقی در صنایع با ویژگی‌های متفاوت می‌تواند به درک بهتر نقش مسئولیت اجتماعی و سایر عوامل در برداشت ریسک کمک کند.
۸. تقویت آگاهی و آموزش مسئولیت اجتماعی: سازمان‌ها و شرکت‌ها می‌توانند با افزایش آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه مسئولیت اجتماعی و اخلاق حرفه‌ای، کیفیت اطلاعات مالی و فرایندهای حسابرسی را بهبود بخشند و در نتیجه ریسک‌های حسابرسی را کاهش دهند.

منابع و مآخذ

- احمدی، م.، و حسینی، ف. دیلغانی، س. (۱۳۹۸). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران. مجله پژوهش‌های حسابداری ایران، ۱۰(۳)، ۵۱-۷۴.
- رضایی، ن. (۱۳۹۹). رابطه اخلاق حرفه‌ای و کیفیت حسابرسی: مطالعه‌ای در شرکت‌های بزرگ ایران. مجله مدیریت مالی، ۷(۲)، ۱۱۵-۱۳۴.
- محمدی، س. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر عملکرد زیست‌محیطی بر سودآوری شرکت‌های صنعتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- جعفری، ح.، و موسوی، ر. (۱۳۹۶). نقش مسئولیت اجتماعی در کاهش ریسک سرمایه‌گذاری. مجله اقتصاد و مدیریت، ۱۲(۴)، ۹۸-۱۱۷.
- کریمی، م.، و غلامی، س. (۱۳۹۵). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر ریسک حسابرسی در شرکت‌های بورس. مجله حسابداری و مدیریت مالی، ۹(۱)، ۴۵-۶۴.
- موسوی، ب. (۱۳۹۸). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر رفتار حساب‌برسان در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله پژوهش‌های حسابداری، ۱۱(۲)، ۸۲-۱۰۱.
- نادری، ک. و همکاران (۱۳۹۷). اخلاق حرفه‌ای و تأثیر آن بر کیفیت حسابرسی در شرکت‌های ایرانی. مجله علوم اقتصادی و حسابداری، ۸(۳)، ۷۷-۹۵.
- کریمی‌نیا، م. (۱۳۹۶). مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و تأثیر آن بر افشای مالی. پژوهش‌های مالی، ۵(۱)، ۲۳-۴۵.

- Jones, T. M., Felps, W., & Bigley, G. A. (2017). Ethical theory and stakeholder-related decisions: The role of stakeholder culture. *Academy of Management Review*, 42(1), 23-42.
- Lee, S. (2019). Corporate social responsibility and risk management: Evidence from financial markets. *Journal of Business Ethics*, 155(2), 419-438.
- Wang, H., Tong, L., Takeuchi, R., & George, G. (2020). Corporate social responsibility: An overview and new research directions. *Academy of Management Journal*, 63(1), 280-298.
- Clark, C. E., Lee, H., & Slaughter, G. (2018). The role of professional ethics in auditing quality: An empirical investigation. *Accounting, Organizations and Society*, 65, 59-77.
- Brown, J., & Fraser, L. (2006). Social responsibility and environmental sustainability: A review of the accounting literature. *Business Strategy and the Environment*, 15(5), 323-338.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, 84(12), 78-92.
- Gray, R., Kouhy, R., & Lavers, S. (1995). Corporate social and environmental reporting: A review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(2), 47-77.
- Deegan, C. (2002). The legitimising effect of social and environmental disclosures – A theoretical foundation. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(3), 282-311.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- Carroll, A. B. (1999). Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business & Society*, 38(3), 268-295.
- Guthrie, J., & Parker, L. (1989). Corporate social disclosure practice: A comparative international analysis. *Advances in Public Interest Accounting*, 2, 159-175.

Investigating the Effect of Corporate Social Responsibility on Audit Risk Perception from the Perspective of Independent Auditors

Hamidreza Azizi¹
Romina Piri²

Abstract

Corporate social responsibility is known as one of the important factors in improving the performance of organizations and reducing risks related to auditing. This study was conducted with the aim of investigating the effect of social responsibility on audit risk perception. The research method is descriptive-analytical and based on a questionnaire, and the data were analyzed using SPSS software. The statistical population includes auditors and financial managers of companies listed on the Tehran Stock Exchange, and a sample of 150 people was selected using random sampling. The results of the study showed that there is no significant relationship between overall corporate social responsibility and audit risk perception, but environmental performance and professional ethics, as subcategories of social responsibility, can affect audit risk perception. The findings indicate that social responsibility is not the only factor determining risk perception and that several factors play a role in this regard. Based on the results, it is suggested that companies pay more attention to improving environmental performance and strengthening professional ethics in order to increase the quality of audit information and reduce audit risks.

Keywords

Social responsibility, audit risk perception, environmental performance
